

RAAP-NOTITIE 6422

Plangebied Oosterlanderkoog en Stroeërkoog in

Gemeente Hollands Kroon
Archeologisch vooronderzoek:
een bureauonderzoek

RAAP

CULTUURHISTORIE

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

200 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

Titel: Plangebied Oosterlanderkoog en Stroeërkoog, gemeente Hollands Kroon; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: versie 1.1

Datum: 24-10-2019

Auteur: *drs. S. van den Berg*

Projectcode: HKOK

Bestandsnaam: NO6422_HKOK_24-10_2019

Projectleider: drs. S. van den Berg

Projectmedewerkers: T.E. de Rijk, Ma

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4617465100

Bewaarplaats documentatie: RAAP West-Nederland

Autorisatie: drs. K. Wink

Bevoegd gezag: gemeente Hollands Kroon

ISSN: 0925-6369

RAAP

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

E-mail: raap@raap.nl

www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2018

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft RAAP in juni 2018 een archeologisch onderzoek uitgevoerd in het plangebied Oosterlanderkoog en Stroeërkoog, gemeente Hollands Kroon. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locatie het watersysteem te verbeteren. Het onderzoek is nodig in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning, aangezien naar verwachting eventueel aanwezige archeologische resten bij toekomstige graafwerkzaamheden in het gebied zullen worden verstoord. Een archeologische onderbouwing met betrekking tot de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden is derhalve verplicht conform het vigerend gemeentelijk beleid.

Verwacht wordt dat in het hele plangebied aan de basis sprake is van een glooiend Pleistoceen landschap (keileem met of zonder dekzand). De archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum tot de Nieuwe tijd is in principe hoog in de niet afgedekte delen van het pleistocene landschap en de archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum tot de Vroege Middeleeuwen is in principe hoog in de door veen afgedekte delen van het dekzandlandschap. Indien het dekzandoppervlak geërodeerd is door de zee (erosiegeulen) of verstoord door de mens (door agrarische activiteiten of graafwerkzaamheden), dan dient deze verwachting naar beneden, naar laag te worden bijgesteld.

Voor vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen geldt in deze gebieden een middelmatig tot lage archeologische verwachting. Indien het veen geërodeerd is door de zee (erosiegeulen) of verstoord door de mens (door agrarische activiteiten of graafwerkzaamheden), dan dient deze verwachting naar beneden, naar laag te worden bijgesteld.

Voor de zones waar sprake is van zee-erosiegeulen of van getij-afzettingen geldt dat deze afzettingen middelhoge tot lage archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen.

Op grond van de gegevens uit de molendatabase worden in het plangebied de overblijfselen van een molen verwacht. De exacte ligging van deze molen is echter niet bekend. Op grond van de historische kaarten worden geen resten van bebouwing uit de Nieuwe tijd in het plangebied verwacht. Wel kunnen resten van kavelsloten en wegen van voor de herverkaveling aangetroffen worden.

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (§ 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij de uitvoering van de werkzaamheden mogelijk archeologische resten zullen worden verstoord.

In het kader van de bestaande planvorming wordt, op basis van de resultaten van het onderzoek, aanbevolen een vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te nemen. Geadviseerd wordt om een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) verkennende fase, bestaande uit booronderzoek uit te laten voeren. Dit onderzoek kan beperkt blijven tot de te verbreden watergangen, op de locaties waar deze vallen in de 'Cultuur-Historische gebieden met natuurwetenschappelijke waarde'. De te dempen watergangen hoeven niet nader onderzocht te worden aangezien naar verwachting hierbij geen eventueel aanwezige archeologische resten verstoord zullen worden. De aan te leggen

duikers en gemaaltjes lijken allemaal in of langs de te verbreden watergangen aangelegd te worden. Daarom wordt voorgesteld om deze locaties niet apart te onderzoeken in de verkennende fase, maar mee te nemen in de boorraai langs de watergang.

Het doel van het verkennend veldonderzoek door middel van boringen is om de in dit bureauonderzoek opgestelde specifieke archeologische verwachting te toetsen en waar nodig aan te passen. Tijdens het veldonderzoek wordt vastgesteld waar en waardoor de bodemopbouw verstoord is geraakt en waar niet. Daarnaast wordt vastgesteld of het bodemprofiel en eventuele archeologische indicatoren aanleiding geven te veronderstellen dat archeologische resten aanwezig zijn in het plangebied.

Over dit advies kunt u contact op nemen met de bevoegde overheid, in deze de heer Dudink beleidsmedewerker van de gemeente Hollands Kroon. Indien u dat wenst, kunnen wij u in dit overleg assisteren.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Inhoudsopgave	3
Administratieve gegevens	4
1 Inleiding	5
1.1 Kader	5
1.2 Ligging van het plangebied	5
1.3 Planomschrijving	6
1.4 Doel- en vraagstelling	6
1.5 Kwaliteit	6
2 Bureauonderzoek	7
2.1 Methode	8
2.2 Aardkundige situatie	8
2.3 Bewoningsgeschiedenis	11
2.4 Archeologie	13
2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting	14
3 Conclusies en aanbevelingen	16
3.1 Conclusies	16
3.2 Aanbevelingen	16
Literatuur	18
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	19

Administratieve gegevens

Projectcode	HKOK	
ARCHIS-onderzoeksmelding	4617465100	
Type onderzoek	bureauonderzoek	
Opdrachtgever	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	
Contactpersoon	de heer J. Zijp	
Onderzoekskader	aanvraag omgevingsvergunning	
Locatie	Oosterlanderkoog en Stroeërkoog	
	<i>Plaats</i>	Hippolytushoef en Den Oever
	<i>Gemeente</i>	Hollands Kroon
	<i>Provincie</i>	Noord-Holland
	<i>Oppervlakte plangebied</i>	220 ha
	<i>Kaartblad</i>	14E
	<i>Centrumcoördinaat</i>	128.650/548.280
Bevoegde gezag	gemeente Hollands Kroon	
Contactpersoon	dhr. M. Dudink	
Onderzoekperiode	juni 2018	
Afbakening onderzoeksgebied	Tijdens het bureauonderzoek is het plangebied inclusief een zone van 500 m rondom het plangebied onderzocht.	

1 Inleiding

1.1 Kader

Aanleiding

In opdracht van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft RAAP in juni 2018 een archeologisch bureauonderzoek (BO) uitgevoerd in het plangebied Oosterlanderkoog en Stroeërkoog, gemeente Hollands Kroon. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locatie het watersysteem te verbeteren, waarvoor een omgevingsvergunning nodig is.

Beleidskader

Het uitgangspunt voor dit onderzoek wordt gevormd door het wettelijk en beleidsmatig kader voor de ruimtelijke ordening en monumentenzorg. De gemeente Hollands Kroon is in dezen de bevoegde overheid die een besluit zal nemen over hoe om te gaan met de aanwezigheid van eventueel aanwezige archeologische waarden. Op de bestemmingsplankaarten van de gemeente omvat het plangebied verschillende zones die zijn aangemerkt als Archeologisch Waardevolle terreinen. Op het 'Bestemmingsplan Buitengebied Wieringen¹ 2002' is te zien dat delen van het plangebied (op het kaartblad 7 tot en met 10) gemarkeerd zijn als 'Cultuur-Historisch gebied met natuurwetenschappelijke waarde'. Het beleid voor deze zones schrijft voor dat er bij alle bodemingrepen groter dan 50 m² of dieper dan 30 cm –Mv een archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd. Deze voorschriften zijn verankerd in de 'Beheersverordening Buitengebied Wieringen'. Bovendien wordt het plangebied in de 'Omgevingsvisie Hollands Kroon' aangemerkt met 'Archeologie gebied van provinciaal belang – Wieringen'². Enkele van de voorgenomen bodemingrepen in het zuidelijke deel van het plangebied vinden plaats in deze 'Cultuur-Historische gebieden met natuurwetenschappelijke waarde' en de ingrepen hebben naast een totale omvang van circa 10,5 ha een diepte van 0,5 tot 2,0 m –Mv. Een archeologische onderbouwing met betrekking tot de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden is derhalve verplicht conform het vigerend gemeentelijk beleid.

1.2 Ligging van het plangebied

Het plangebied ligt ten noordoosten van de bebouwde kom van Hippolytushoef en ten zuidwesten van de bebouwde kom van Den Oever (figuur 1). Op recente luchtfoto's uit Google Earth en Bing Maps is het plangebied te zien als akkerland met sloten. Volgens de geraadpleegde topografische kaart en het Actueel Hoogtebestand Nederland (<http://www.ahn.nl/>) varieert de huidige maaiveldhoogte in het plangebied van 0,45 m –NAP tot 3,5 m +NAP.

¹https://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.1911.BHVbgWieringen2013VA01/b_NL.IMRO.1911.BHVbgWieringen2013-VA01_rb3.pdf

² <https://omgevingsvisie.hollandskroon.nl/omgevingsvisie-duplicate-1#!/onderwerp-archeologie>

1.3 Planomschrijving

In de Oosterlanderkoog en Stroeërkoog wordt het watersysteem verbeterd. Hiervoor worden langs diverse waterlopen natuurvriendelijke oevers aangelegd, worden duikers met en zonder stuw aangelegd en worden gemaaltjes geplaatst. De voorgenomen bodemingrepen vinden plaats in een gebied met een omvang van 220 ha en de diepte van de ingrepen bedraagt 0,5 tot 2,0 m – Mv. De lengte van de waterlopen waarlangs de natuurvriendelijke oevers worden aangelegd bedraagt ca. 10,5 km. De totale breedte van de ontgraving (inclusief het dieper uitgraven van de watergang bedraagt circa 10 m. Er worden 2 watergangen met een totale lengte van 550 m gedempt (figuur 2).

1.4 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 3 een advies gegeven over de omgang met eventueel aanwezige archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten.

1.5 Kwaliteit

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep. De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als norm. RAAP is gecertificeerd voor de protocollen 4001 Programma van eisen, 4002 Bureauonderzoek, 4003 Inventariserend veldonderzoek (landbodems), onderdelen proefsleuven en overig, 4004 Opgraven (landbodems) en 4006 Specialistisch onderzoek.

Voor de in deze notitie genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar tabel 1.

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het bureauonderzoek wordt aan de hand van verschillende bronnen informatie verzameld om inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de (lokale) opbouw van de bodem en de sporen die de mens in het landschap heeft achtergelaten. Om een beeld te vormen over het voormalige landschap is onder andere gebruik gemaakt van verschillende geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten. Voor informatie omtrent het reliëf in en rondom het plangebied is het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) geraadpleegd (www.ahn.nl).

Om de bekende archeologische gegevens te inventariseren zijn de beleidsadvieskaart van de gemeente Hollandse Kroon, Informatiekaart Landschap en Cultuur van de provincie Noord-Holland, de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en het Archeologisch Informatie Systeem (Archis III) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd.

Om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele bebouwing en/of bodemverstoringen in het plangebied zijn onder andere historisch kaartmateriaal (www.watwaswaar.nl) en het Bodemloket (www.bodemloket.nl) geraadpleegd. Voor een volledig overzicht van de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst achter in dit rapport.

2.2 Aardkundige situatie

De vorming van het huidige landschap rondom Wieringen gaat terug tot de periode van de voorlaatste ijstijd - ruwweg 200.000 tot 125.000 jaar geleden. Tijdens deze ijstijd (het Saalien) heersten zulke koude omstandigheden dat een enorm pakket landijs zich vanuit Scandinavië tot halverwege Nederland kon uitbreiden, hierbij werd ook (de omgeving van) het plangebied overdekt met ijs. Als een gigantische bulldozer duwde het ijs een grote grondmassa met zwerfkeien voor zich uit. Wanneer het tijdelijk iets warmer was, kwam het landijs tot stilstand of trok het zich zelfs terug; hierbij bleven keileembulten met zwerfkeien achter ('morenes'). Wanneer het landijs zich vervolgens weer uitbreidde en over een afgezette morene schoof, werd deze afgevlakt en afgerond. Ter hoogte van Hippolytushoef ligt een dergelijke oost-west georiënteerde stuwwal (Vos & De Vries, 2013). Het plangebied ligt op de zuidelijke flank van deze stuwwal (figuur 3). Deze gestuwde afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Gieten van de Formatie van Drente.

Tijdens de hierop volgende - en laatste - ijstijd, vanaf ruwweg 70.000 jaar geleden (het Weichselien) werd Nederland niet opnieuw bedekt met landijs. Wel daalde de gemiddelde jaartemperatuur. Door de lage temperatuur lag veel zeewater opgeslagen in uitgebreide poolijskappen en gletsjers. Als gevolg hiervan was de Noordzee dan ook voor een belangrijk deel drooggevallen. Het ontbreken van begroeiing in de toenmalige 'poolwoestijn' gaf de wind vrij spel waardoor gro-

te hoeveelheden zand verplaatst werden. Dit zogenaamde ‘dekzand’ werd als een glooiende deken over het toenmalige landschap afgezet. Dit dekzand wordt gerekend tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Boxtel.

Bodemvorming

Ongeveer 10.000 jaar geleden werd het geleidelijk warmer; dit betekende het einde van de ijstijd en het begin van het Holoceen. Er kon zich een dichte begroeiing ontwikkelen waardoor verdergaande verplaatsing van het zand werd tegengegaan en bodemvorming kon optreden. In de drogere delen van het dekzandlandschap konden zogenaamde podzolbodems ontstaan (Rappol & Soonius, 1994). Dit zijn zandbodems die zich kenmerken door een opeenvolging van duidelijk herkenbare bodemhorizonten. Wanneer deze zelfde opeenvolging van bodemhorizonten nu wordt aangetroffen, kan hieruit worden afgeleid dat de desbetreffende bodem al enige duizenden jaren min of meer onaangetast is gebleven. Dit betekent dat de eventueel hierin aanwezige archeologische resten/sporen evenmin verstoord zijn geraakt.

Veengroei

De klimaatsverandering leidde, door het afsmelten van de ijskappen, tevens tot een stijgende zeespiegel. Vanaf het begin van het Atlanticum (ca. 9000 jaar geleden) liep het Noordzeebekken geleidelijk vol en ontstond in de laagste delen een getijdegebied, dat landinwaarts overging in een kustveenmoeras (Vos & De Vries, 2013). Het veen dat zich op het pleistocene substraat vormde wordt gerekend tot de Basisveen Laag van het Hollandveen Laagpakket (Formatie van Nieuwkoop). Vermoedelijk bleven alleen de hogere delen (zoals de keileembulten en hogere dekzandkoppen) buiten bereik van het veen. Het veen heeft zich uitgestrekt tot in het plangebied (figuur 3).

Via het zeegat bij Bergen, een opening in de kustbarrière ter hoogte van Bergen, kon een systeem van getijdengeulen zich in noordelijke richting ontwikkelen (Vos & De Vries, 2013; figuur 3). Hiermee kwam het gebied in de Kop van Noord-Holland, dat lange tijd beschermd was geweest door de noordelijke kustboog, nu ook onder invloed van de zee. In de omgeving van het plangebied (zuidelijk van Wieringen) werden tussen circa 5000 en 4200 jaar geleden wadsedimenten (klei en zand) afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Wormer van de Formatie van Naaldwijk (voorheen de Afzettingen van Calais). Deze sedimenten hebben zich niet uitgebreid tot in het plangebied.

Omstreeks 3500 jaar geleden ontstond ruim buiten de huidige kustlijn een barrière van strandwallen en duinen. Het zeegat bij Bergen slibde dicht en door het ontbreken van een goede afwatering kon in het gebied achter de strandwallen op grote schaal veen gaan groeien (Vos & De Vries, 2013). Dit veen heeft waarschijnlijk ook de flank van de stuwwal waar het plangebied op ligt bedekt (figuur 3). Dit veen wordt gerekend tot het Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop.

Kusterosie: ontstaan van het eiland Wieringen

Met het verzanden van het zeegat van Bergen kwam nog geen eind aan de ontwikkeling van de Noord-Hollandse kust. Waar de kust zich vanaf circa 7000 jaar geleden steeds in westelijke richting had kunnen uitbreiden en rond 5000 jaar geleden was gestabiliseerd, vond rond het begin van de jaartelling een omslag plaats naar erosie van de kustlijn (De Groot, 1994). De noordelijke kustboog, die het achterland lange tijd had beschermd tegen de invloed van de zee, kwam onder druk te staan en in de tweede helft van de Vroege Middeleeuwen vonden op verschillende plaatsen in de Kop van Noord-Holland doorbraken plaats.

Bij de meest noordelijke doorbraak van de zee ontstond het Marsdiep, dat Texel scheidde van de rest van Noord-Holland. Vermoedelijk rond de 11e of 12e eeuw ontstonden bij andere doorbraken het Zijper zeegat (tussen Callantsoog en Petten) en het Heersdiep (ter hoogte van het huidige Julianadorp; figuur 3). Ook in het plangebied is mogelijk sprake van een doorbraak van de zee, door de stuwwal.

Aanvankelijk zorgden de verbindingen met de zee voor een goede ontwatering van het veen, wat goede mogelijkheden bood voor de ontginning van het voorheen (te) natte moerasgebied. Na verloop van tijd echter leidde de ontwatering van het veen tot inklinking en maaiveldafval, waardoor het gebied nog kwetsbaarder werd voor overstromingen. In de loop van enkele eeuwen was vrijwel de hele kop van Noord-Holland veranderd van een uitgestrekt veengebied in waddengebied met kwelders en zandige platen (Vos & De Vries, 2013). De mariene afzettingen worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren van de Formatie van Naaldwijk (voorheen de Afzettingen van Duinkerke III). Deze afzettingen worden op de flank van de stuwwal verwacht.

Inpolderingen

Als reactie op de opdringende zee werden dijken aangelegd. De precieze ouderdom van de vroegste bedijkingen op Wieringen is niet zeker, maar gaat zeer waarschijnlijk terug tot voor de 14e eeuw (Danner e.a., 1994; Schoorl, 1990). Het plangebied valt binnen deze bedijkingen.

Geo(morfo)logie

Op de geomorfologische kaart van Nederland worden voor de polder voornamelijk pleistocene reliëfvormen weergegeven: code 10B6; 4K9, 3K14 en 3K7; Stiboka/RGD, 1981; figuur 4 en tabel 2). Deze reliëfvormen zijn op het AHN duidelijk herkenbaar als hoger gelegen zones. Ook de 'abrasievlakte' (code 2M43) wijst erop dat relatief dicht onder het maaiveld keileem aanwezig is. Tussen de pleistocene reliëfvormen worden zee-erosiegeulen (code 2R14) aangegeven en komen 'vlaktes van getij-afzettingen' en getij-oeverwallen voor (code 2M35). De zee-erosiegeulen zijn op het AHN duidelijk herkenbaar als laag gelegen zones. In de zones met zee-erosiegeulen wordt verwacht dat de onderliggende sedimenten (veen en dekzand) mogelijk geërodeerd zijn. Voor de vlakte van getijden-afzettingen geldt dit in mindere mate. Hierbij kan zowel sprake zijn van erosie als van afdekking en daarmee conservering.

Omschrijving	code (analoge kaart)	code (figuur 4)
Lage stuwwal (gestuwde grondmorene, met/zonder dekzand)	4K9	4B11yd
Dekzandrug	3K14	3B53yc
Hoge stuwwal (gestuwde grondmorene, met/zonder dekzand)	10B6	10B11ydl
Grondmorenerug bedekt met klei of veen	3K7	3B13kv
Abrasievlakte	2M43	2M77
Zee-erosiegeul	2R14	22R71
Getij-oeverwal	3K34	3B72
Vlakte van getij-afzettingen	2M35	2M72

Tabel 2. Geomorfologische eenheden in het plangebied (bron: Geomorfologische kaart Nederland, schaal 1:50.000; zie figuur 4).

Bodem

Op de land dekkende bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000) zijn in het plangebied grotendeels kalkloze, polder- en nesvaaggronden gekarteerd (code Mn..C of Mo..C; Rosing, 1995; figuur 4 en tabel 3). Deze gronden zijn gevormd in jonge zeekleigronden en wijzen er op dat het dekzand afgedekt is door getijdenafzettingen uit de Vroege Middeleeuwen tot aan de bedijking. In een groot deel van de polder komt in de ondergrond (binnen 120 cm -Mv) dekzand voor. Daar waar humuspodzolgronden of moerige podzolgronden (code Hn21 of Hn23) gekarteerd zijn, ligt het dekzand nagenoeg aan de oppervlakte.

omschrijving	code
humuspodzol	(k)Hn21
	(c)Hn23
moerige podzolgronden	vWp
kalkarme nesvaaggronden	Mo80C
kalkarme poldervaaggronden (zavel)	Mn52C
	(f)Mn56C
kalkarme poldervaaggronden (klei)	Mn82C

Tabel 3. Bodemeenheiten in het plangebied (bron: Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000; zie figuur 4).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

(Cultuur)historische achtergrond

Door de aanwezigheid van de stuwwallen (grondmorenes) vormt Wieringen samen met Texel en het Gooi de oudste landschappelijke eenheid in Noord-Holland. Zo zijn uit de omgeving van Hippolytushoef verscheidene vuurstenen werktuigen bekend die dateren uit het Paleo-, Meso- en Neolithicum (Van Duinen, 1996). Vindplaatsen uit de latere Prehistorie (Bron-, IJzer- en Romeinse tijd) zijn bekend op Wieringen, maar opvallender is het relatief grote aantal en vindplaat-

sen uit de Vroege Middeleeuwen. Op basis van de aard en verspreiding van archeologische vondsten lijkt de vroeg-middeleeuwse bewoning op Wieringen voornamelijk verspreid over het eiland plaats te hebben gevonden en niet in dorpen of rond kerken (Diederik, 1989).

Een hele bijzondere categorie vroeg-middeleeuwse vindplaatsen betreft de zogenaamde *schatvondsten*. Deze vondsten bestaan voornamelijk uit aardewerken potten met daarin munten, sieraden en zilverbaren. Van één schatvondst wordt verondersteld dat deze heeft toebehoord aan een Deense Noorman die zich rond 850 na Chr. op Wieringen zou hebben gevestigd (Besteman, 1996a; 1996b). In de periode van de 9e tot de 11e eeuw kwamen de Vikingen geregeld op 'bezoek' in het Noordwest- (en mediterrane) Europa. Zo lag Wieringen lag strategisch op de route naar de Karolingische handelsnederzetting *Dorestad* (het huidige Wijk bij Duurstede), die regelmatig door de Vikingen is geplunderd.

Deze plunderingen vormden een dusdanig probleem voor de Karolingische vorsten, dat deze de Vikingen regelmatig stukken land in leen gaven om hiermee de invallen af te kopen of te beperken. Wieringen heeft vermoedelijk vanaf 840 tot ca. 885 na Chr. onder Deense heerschappij gestaan (Besteman, 1996a).

Op de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland staat het plangebied vermeld als 'keileemlandschap (<http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>). Behalve de Wierdijk (die feitelijk de zuidgrens van het plangebied vormt) worden de bestaande eendenkooi en een aantal wallen in een kleinschalige verkaveling (Wieningen) aangegeven als historisch-geografische elementen.

Historisch landgebruik

Op de kaart van '*Noord-Holland en Friesland*' van Christiaan 's Grooten (uit 1573) is de globale ligging van het plangebied op Wieringen te herleiden (figuur 5). De bebouwing op het eiland concentreert zich in de dorpen. Ook op Jacob Coloms 'Kaart van Holland' (uit 1681) en de kaart 'Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland' (uit 1745) van Johannes Dou is Wieringen goed te herkennen.

Op de Topografisch Militaire Kaart (TMK; uit 1850) is het plangebied in gebruik als wei- en bouwland. Op deze kaart staat de huidige eendenkooi al aangegeven. Bebouwing wordt in het plangebied niet weergegeven. In het plangebied worden enkele waterpartijen aangegeven. Een daarvan is een wiel (Houkes), de functie van de andere drie is onduidelijk. Een ligt direct ten zuiden van de Bierdijk en de andere twee ligt resp. ten westen en ten oosten van de Stroeërvenneweg (figuur 6). Het wiel wordt in de jaren '30 van de 20ste eeuw gedempt voor de aanleg van de voorganger van de huidige N99. Ook de andere waterpartijen staan vanaf de jaren '30 niet meer als zodanig aangegeven en lijken gedempt te zijn.

In de jaren '50 van de 20ste eeuw verandert de verkaveling ingrijpend. Hierbij worden percelen opnieuw ingericht en bestaande wegen rechtgetrokken. De eendenkooi blijft bestaan en er is nog geen sprake van bebouwing in het plangebied (figuur 6).

In de molendatabase (<http://www.molendatabase.org>) staat een (inmiddels verdwenen) molen vermeld in het plangebied. Deze molen diende ter bemaling van de Stroeërpolder. De molen

staat niet op topografische kaarten aangegeven en de exacte ligging is niet bekend, waarschijnlijk lag de molen ten noorden van Stroeërdijk.

Bij de projectie van de watergangen op de historische kaarten lijken de verbredingen met name de oude perceelgrenzen (van voor de herverkaveling) te snijden. Daarnaast wordt de oude loop (van voor de herverkaveling) van de Stroeërkoogweg, Stroeërvnieuweg en de Kleitelweg doorsneden.

Zowel het wiel (Houkes) als de gedempte waterpartij ten westen van de Stroeërvnieuweg worden doorsneden door een watergang waar een natuurvriendelijk oever gerealiseerd wordt. De gedempte waterpartij direct ten zuiden van de Bierdijk wordt doorsneden door een watergang die gedempt wordt. De eendenkooi wordt niet verstoord bij de huidige ingrepen.

Luchtfoto's

Het raadplegen van het luchtfoto's (ROBAS Producties/Topografische Dienst, 1989; Uitgeverij 12 Provinciën, 2005; Google Earth, Microsoft Bing) heeft geen concrete aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van archeologische waarden in het plangebied. Wel is de eendenkooi herkenbaar op de luchtfoto's.

2.4 Archeologie

Bekende archeologische resten

De zuidelijke grens van het plangebied wordt gevormd door een AMK-terrein van 'hoge archeologische waarde' (monumentnummer 1787; figuur 1). Het betreft een *wierdijk* die in de 16e eeuw ter bescherming tegen de zee is aangelegd langs de zuidrand van het eiland Wieringen (Westerlanddijk, Hippolytushoeverdijk, Stroeërdijk, Oosterlanderdijk en Horndijk). Waarschijnlijk is de dijk tot in de 18e of 19e eeuw nog opgehoogd met wier. Het is de enige, bewaard gebleven wierdijk van Holland.

In de zuidelijk aangrenzende polder Waard-Nieuwland zijn laat paleolithische tot mesolithische activiteiten en de exploitatie van het dekzandlandschap aangetoond. Onder andere zijn twee bewerkte vuurstenen pijlpunten aangetroffen tijdens het op het booronderzoek volgende proefsleuvenonderzoek (ARCHIS-zaakidentificatienummers 4697461100 en 4613471100).

Direct ten westen, grenzend aan het plangebied ligt een AMK-terrein van 'hoge archeologische waarde' (monumentnummer 1792). Hier zijn bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. Er is sprake van een donkergekleurde ophogingslaag (cultuurdek). Onder het cultuurdek bevinden zich nog oudere (mogelijk vroeg-middeleeuwse) bewoningsniveaus (ARCHIS-zaakidentificatienummer 3097646100).

Direct ten noordwesten, grenzend aan het plangebied ligt een tweede AMK-terrein van 'hoge archeologische waarde' (monumentnummer 1791). Hier zijn sporen van bewoning, met een bo-

venlaag die in de loop der eeuwen door ophoging is ontstaan (Laat Middeleeuwse cultuurdek) aangetroffen. Hieronder ligt een pakket met bewoningssporen op minimaal 0,5 meter beneden maaiveld en met een dikte van circa 0,15 meter.

In het plangebied zijn enkele vondsten bekend. De meeste van deze waarnemingen betreffen (losse) vondsten van middeleeuws aardewerk (overwegend kogelpot, Andenne, Pingsdorf en/of Paffrath), die zijn gedaan tijdens veldkarteringen (ARCHIS-zaakidentificatienummers 3082288100, 2750269100, 2795240100, 3095159100, 2794803100, 3186770100, 2750277100).

Archeologische onderzoeken

In het plangebied is niet eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd.

2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de hiervoor geschetste landschappelijke ontwikkeling en de bewoningsgeschiedenis en aangevuld met de bekende archeologische en historisch-geografische gegevens, kan voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting worden opgesteld.

Dekzandlandschap: Laat Paleolithicum – Romeinse tijd of Nieuwe tijd

Het dekzand en keileem vormt het bewoonbare landschap. Dit betekent dat bewoning van het pleistocene landschap mogelijk is geweest vanaf het Laat Paleolithicum tot de Nieuwe tijd in de niet afgedekte delen van het pleistocene landschap. Waar sprake is van een afgedekt landschap is bewoning mogelijk geweest vanaf het Laat Paleolithicum t/m de Romeinse tijd. De archeologische verwachting voor vindplaatsen uit deze perioden is gezien de vondsten van vuursteen in de zuidelijk aan het plangebied grenzende polder Waard-Nieuwland in principe hoog.

Het kan hierbij zowel gaan om grotere, langdurig gebruikte of hergebruikte nederzettingsterreinen (palimpsesten) met een dichte strooiing van vuursteenmateriaal als om kleinere, eenfasige nederzettingen met een ijle vondstverspreiding. Ook kunnen zeer kleine (jacht-)kampementjes of specifieke vindplaatstypen voorkomen (graven, rituele deposities, e.d.). Eventuele resten (in de top van het dekzand) bevinden zich vanaf maaiveld tot een diepte binnen 1,5 m -Mv.

Een specifieke(re) archeologische verwachting is niet te geven: deze hangt af van de morfologie en intactheid van het deels afgedekte dekzandlandschap, maar is zonder veldonderzoek nog grotendeels onbekend. In grote lijnen hebben landschappelijke zones met een sterke (ecologische) gradiënt (reliëf) hebben een hoge archeologische verwachting, ten aanzien van vlakke delen van het dekzandlandschap geldt een lagere verwachting. Een voorwaarde is uiteraard dat het pleistocene oppervlak nog intact is, dat wil zeggen dat het niet geërodeerd is door de zee of verstoord door de mens.

Veenlandschap: Vroege Middeleeuwen

Het tweede archeologische niveau hangt samen met het voormalige veengebied dat zich over het verdrinkende dekzand heeft ontwikkeld. In theorie kan in het veengebied sprake zijn geweest

van bewoning of andere activiteiten (bijv. beweiding van vee). Gedurende de Vroege Middeleeuwen zijn waarschijnlijk pogingen gedaan om het veengebied rondom Wieringen te ontginnen (Diederik, 1989). In de loop van de Late Middeleeuwen is dit veenlandschap echter verdrongen en overslibd geraakt met klei en zand. Afhankelijk van de mate het onderliggende veenpakket hierbij is weggeschuurd, zijn eventuele (vroeg-middeleeuwse) bewoningsresten in veen eveneens zijn verdwenen. Voor vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen geldt een middelhoge tot lage archeologische verwachting.

Getijdenlandschap: Late Middeleeuwen

Op basis van de geomorfologische kaart wordt in een deel van het plangebied zee-erosiegeulen en getijdenafzettingen verwacht. Deze zijn vermoedelijk in de Late Middeleeuwen vanuit zee in het gebied ontstaan. Voor de zones waar sprake is van dergelijke geulen, geldt een lage archeologische verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten uit het Laat Paleolithicum tot en met de Late Middeleeuwen. Verwacht wordt dat het dekzandlandschap en eventueel aanwezige veenlandschap hier geërodeerd is.

Voor de vlakte van getij-afzettingen geldt dat deze afzettingen zowel het pleistocene en veenlandschap zowel afgedekt als geërodeerd kunnen hebben. Voor deze zones geldt dan een middelhoge tot lage verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten uit het Laat Paleolithicum tot de Vroege Middeleeuwen in het pleistocene oppervlak en een middelhoge tot lage archeologische verwachting voor de Vroege Middeleeuwen in het veen.

Nieuwe tijd

Op grond van de gegevens uit de molendatabase worden in het plangebied de overblijfselen van een molen verwacht. Indien aanwezig bevinden dergelijke overblijfselen zich dicht aan de oppervlakte ten noorden van de Wierdijk in het zuidwesten van het plangebied. Op grond van de historische kaarten worden geen resten van bebouwing uit de Nieuwe tijd in het plangebied verwacht. Wel kunnen resten van kavelsloten en wegen van voor de herverkaveling aangetroffen worden.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (§ 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij de uitvoering van de werkzaamheden mogelijk archeologische resten zullen worden verstoord.

Verwacht wordt dat in het hele plangebied aan de basis sprake is van een glooiend Pleistoceen landschap (keileem met of zonder dekzand). De archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum tot de Nieuwe tijd is in principe hoog in de niet afgedekte delen van het pleistocene landschap en de archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Laat Paleolithicum tot de Vroege Middeleeuwen is in principe hoog in de door veen afgedekte delen van het dekzandlandschap. Indien het dekzandoppervlak geërodeerd is door de zee (erosiegeulen) of verstoord door de mens (door agrarische activiteiten of graafwerkzaamheden), dan dient deze verwachting naar beneden, naar laag te worden bijgesteld.

Het tweede archeologische niveau hangt samen met het voormalige veengebied dat zich over het lager liggende deel van het pleistocene landschap heeft ontwikkeld. Voor vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen geldt in deze gebieden een middelmatig tot lage archeologische verwachting. Indien het veen geërodeerd is door de zee (erosiegeulen) of verstoord door de mens (door agrarische activiteiten of graafwerkzaamheden), dan dient deze verwachting naar beneden, naar laag te worden bijgesteld.

Voor de zones waar sprake is van zee-erosiegeulen of van getij-afzettingen geldt dat deze afzettingen middelhoge tot lage archeologische verwachting voor de Late Middeleeuwen.

Op grond van de gegevens uit de molendatabase worden in het plangebied de overblijfselen van een molen verwacht. De exacte ligging van deze molen is echter niet bekend. Op grond van de historische kaarten worden geen resten van bebouwing uit de Nieuwe tijd in het plangebied verwacht. Wel kunnen resten van kavelsloten en wegen van voor de herverkaveling aangetroffen worden.

Op grond van de gegevens uit de molendatabase worden in het plangebied de overblijfselen van een molen verwacht. De exacte ligging van deze molen is echter niet bekend. Op grond van de historische kaarten worden geen resten van bebouwing uit de Nieuwe tijd in het plangebied verwacht. Wel kunnen resten van kavelsloten en wegen van voor de herverkaveling aangetroffen worden.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt aanbevolen in het kader van de bestaande planvorming een vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te

nemen. Geadviseerd wordt om een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) verkennende fase, bestaande uit booronderzoek uit te laten voeren. Dit onderzoek kan beperkt blijven tot de te verbreden watergangen, op de locaties waar deze vallen in de 'Cultuur-Historische gebieden met natuurwetenschappelijke waarde'. De te dempen watergangen hoeven niet nader onderzocht te worden aangezien naar verwachting hierbij geen eventueel aanwezige archeologische resten verstoord zullen worden. De aan te leggen duikers en gemaaltjes lijken allemaal in of langs de te verbreden watergangen aangelegd te worden. Daarom wordt voorgesteld om deze locaties niet apart te onderzoeken in de verkennende fase, maar mee te nemen in de boorraai langs de watergang.

Het doel van het verkennend veldonderzoek door middel van boringen is om de in dit bureauonderzoek opgestelde specifieke archeologische verwachting te toetsen en waar nodig aan te passen. Tijdens het veldonderzoek wordt vastgesteld waar en waardoor de bodemopbouw verstoord is geraakt en waar niet. Daarnaast wordt vastgesteld of het bodemprofiel en eventuele archeologische indicatoren aanleiding geven te veronderstellen dat archeologische resten aanwezig zijn in het plangebied.

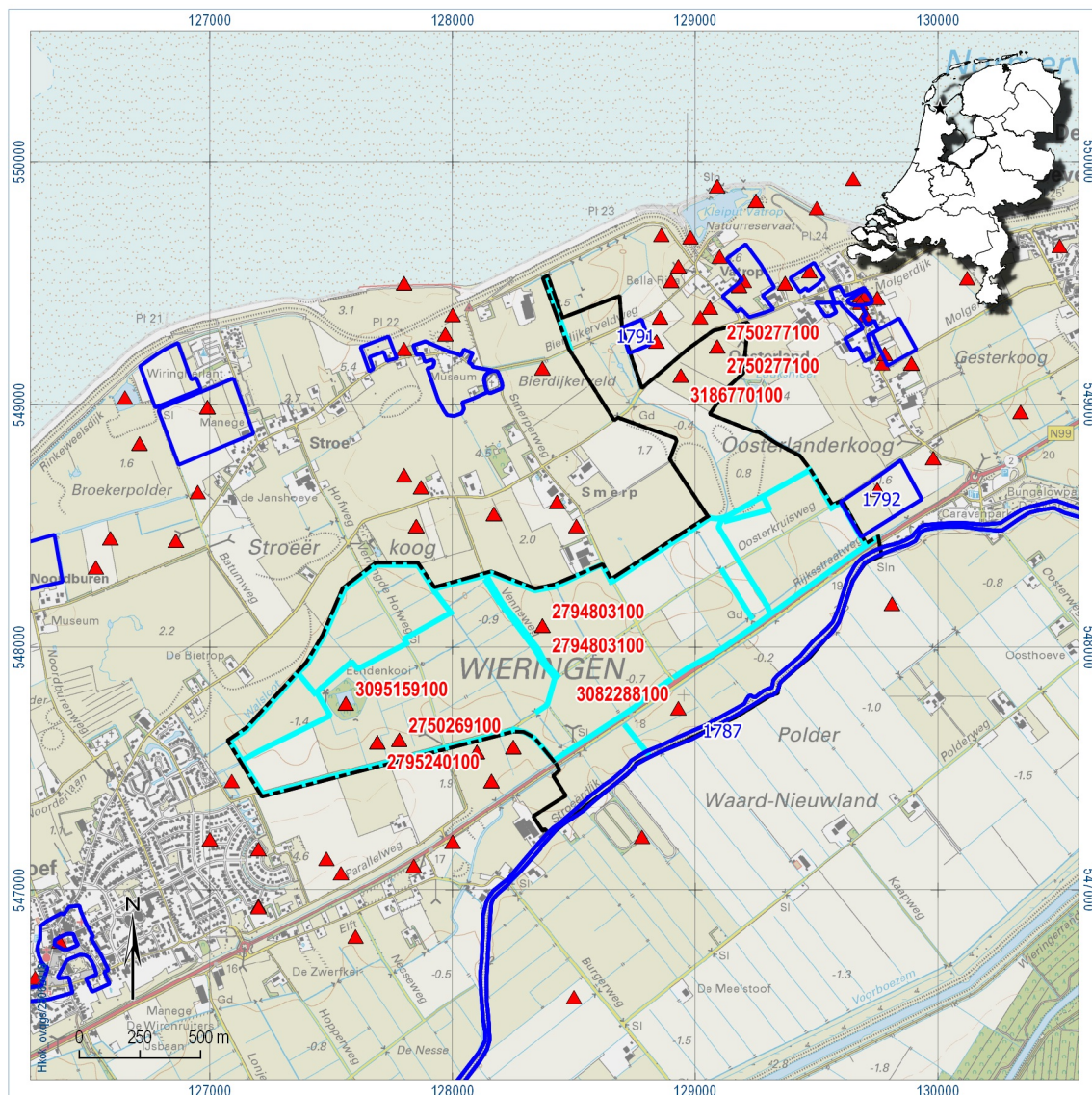
Over dit advies kunt u contact op nemen met de bevoegde overheid, in deze de heer Dudink beleidsmedewerker van de gemeente Hollands Kroon. Indien u dat wenst, kunnen wij u in dit overleg assisteren.

Literatuur

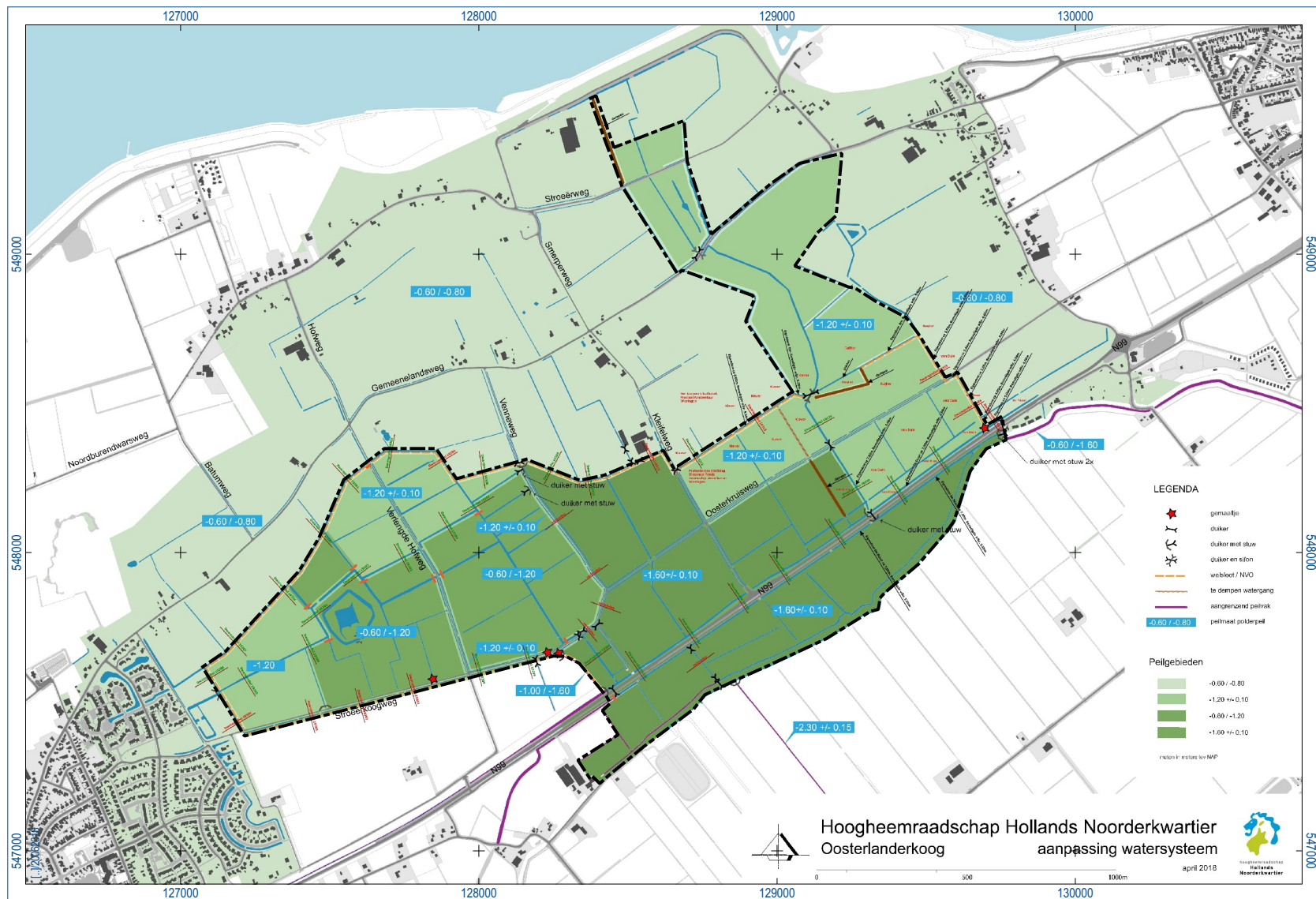
- Besteman, J.C.**, 1996a. Vikingen in Noord-Holland? De zilverschat van Wieringen in het licht van de Noormanneninvallen. *Archeologische publicaties Provincie Noord-Holland I*. Provincie Noord-Holland (afdeling Cultuur en Educatie), Haarlem.
- Besteman, J.C.**, 1996b. Vondstmelding. *Archeologische Kroniek van Holland over 1996*, pag. 380-382. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Diederik, F.**, 1989. *Archeo-logica. De archeologie van het noorden van Noord-Holland in historisch en landschappelijk perspectief*. Uitgeverij Pirola, Schoorl.
- Duinen, A. van**, 1996. Vondstmelding. *Archeologische Kroniek van Holland over 1996*, pag. 343. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Rappol, M. & C.M. Soonius (red.)**, 1994. *In de bodem van Noord-Holland, geologie en archeologie*. Lingua Terrae, Amsterdam.
- ROBAS Producties/Topografische Dienst**, 1989. *Foto-atlas Noord-Holland, schaal 1:14.000*. ROBAS Producties/Topografische Dienst, Den IJp/Emmen.
- Rosing, H.**, 1995. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000: blad 9 west Texel (gedeeltelijk) - 14 west Medemblik, blad 14 oost Medemblik - 15 west Stavoren (Noordhollands gedeelte), blad 19 west Alkmaar*. SC-DLO Staring Centrum, Wageningen.
- Uitgeverij 12 Provinciën**, 2005. *Luchtfoto Atlas Noord-Holland: Loodrechtluchtfoto's provincie Noord-Holland schaal 1:14.000*. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.
- Vos, P. & S. de Vries** 2013: 2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 06-11-2014 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

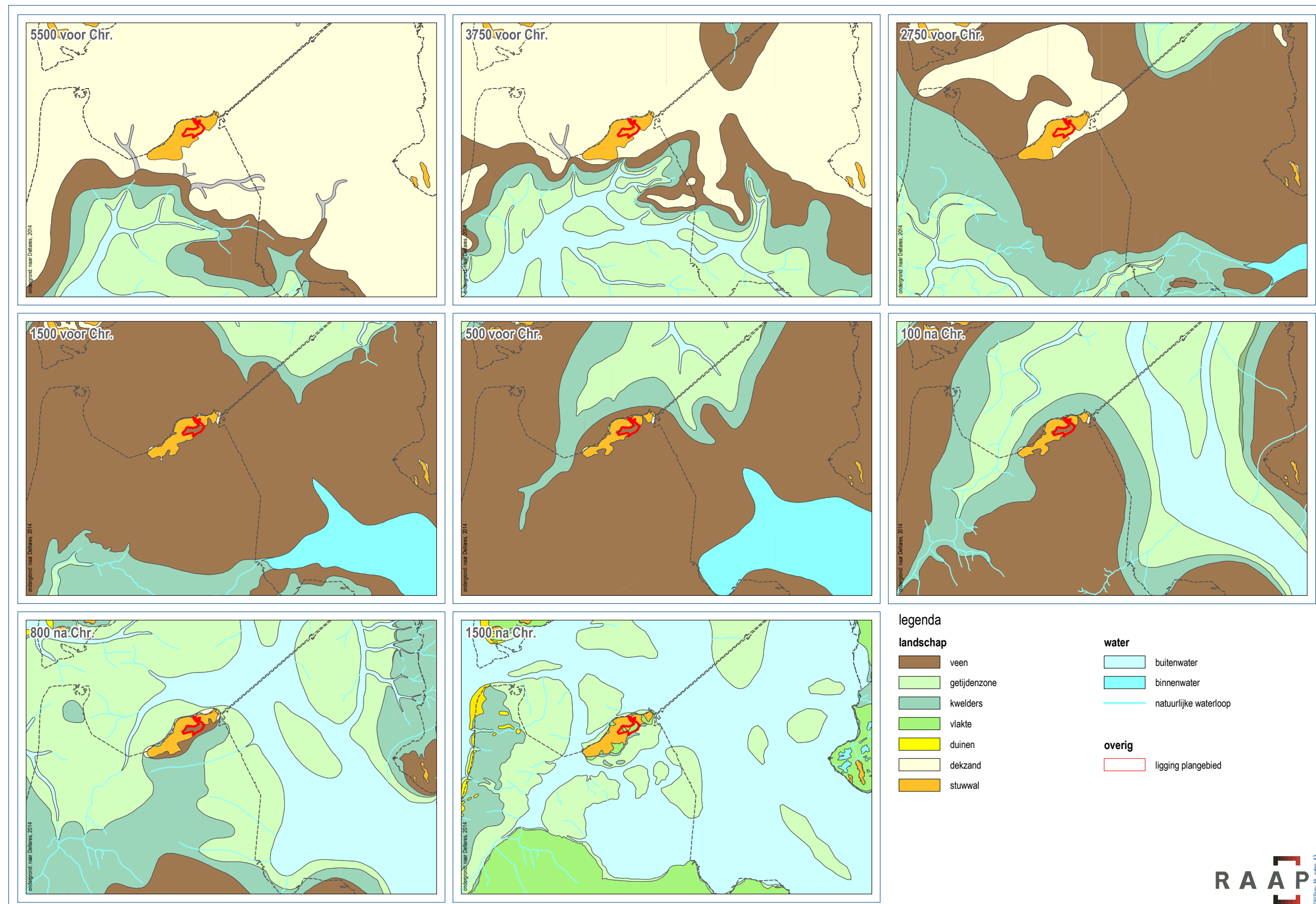
- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (zwart), de watergangen (lichtblauw) en de ARCHIS3-vondsten (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Beoogde ingrepen in het plangebied.
- Figuur 3.** Paleogeografische ontwikkeling van de omgeving van het plangebied (Vos & De Vries, 2013: op 06-11-2014 gedownload van www.archeologieinnederland.nl).
- Figuur 4.** Het plangebied geprojecteerd op uitsneden van de geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 (boven) en de bodemkaart 1:50.000 (onder). (Voor duiding van de eenheden, zie tabel 2 en 3 in de tekst).
- Figuur 5.** Globale ligging van het plangebied op de kaart van *'Noord-Holland en Friesland'* van Christiaan 's Grooten (uit 1573).
- Figuur 6.** Ligging van het plangebied op diverse topografische kaarten (bron: www.topotijdreis.nl).
- Tabel 1.** Geologische en archeologische tijdschaal.
- Tabel 2.** Geomorfologische eenheden in het plangebied (bron: Geomorfologische kaart Nederland, schaal 1:50.000; zie figuur 4).
- Tabel 3.** Bodemeenheden in het plangebied (bron: Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000; zie figuur 4).

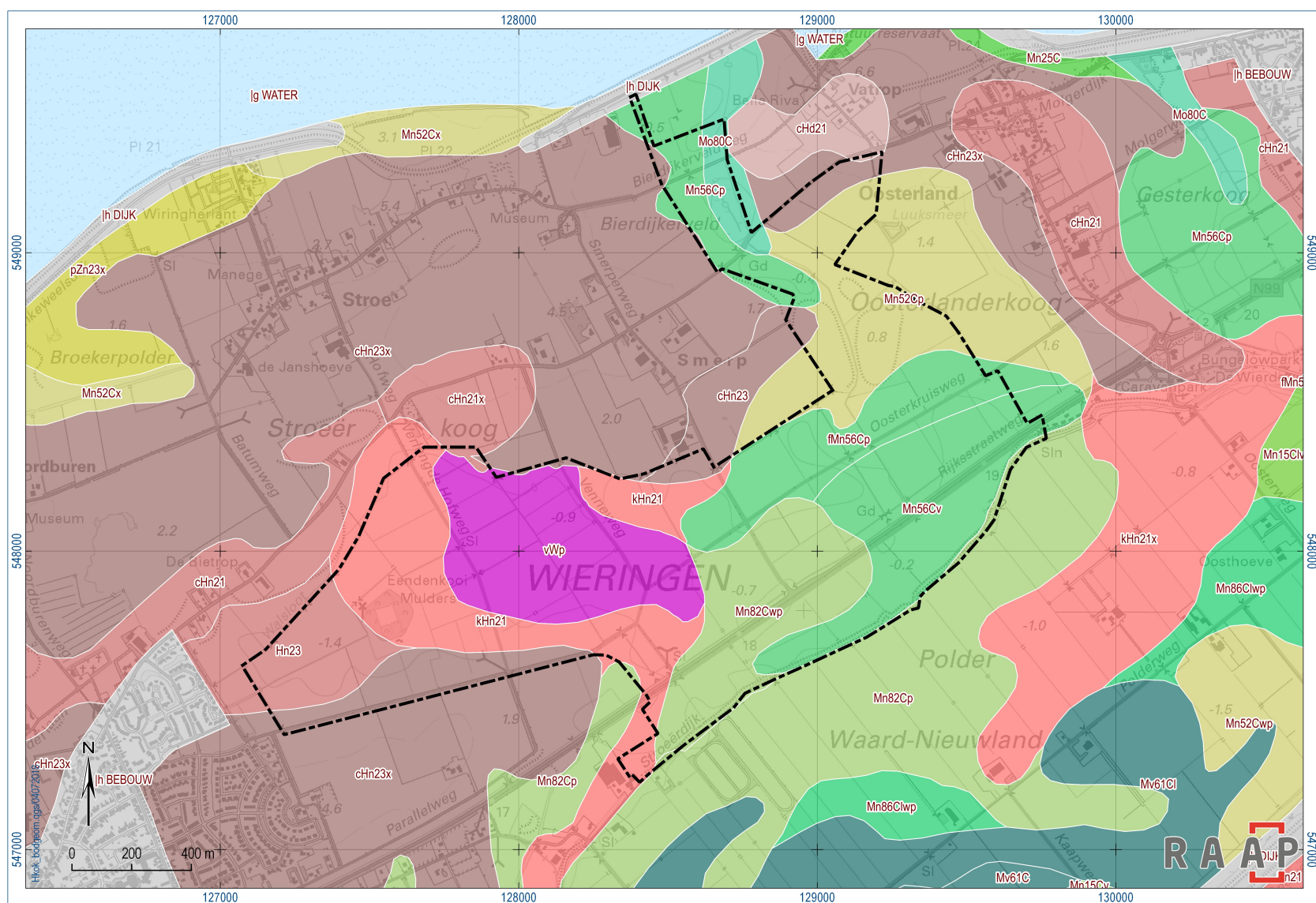
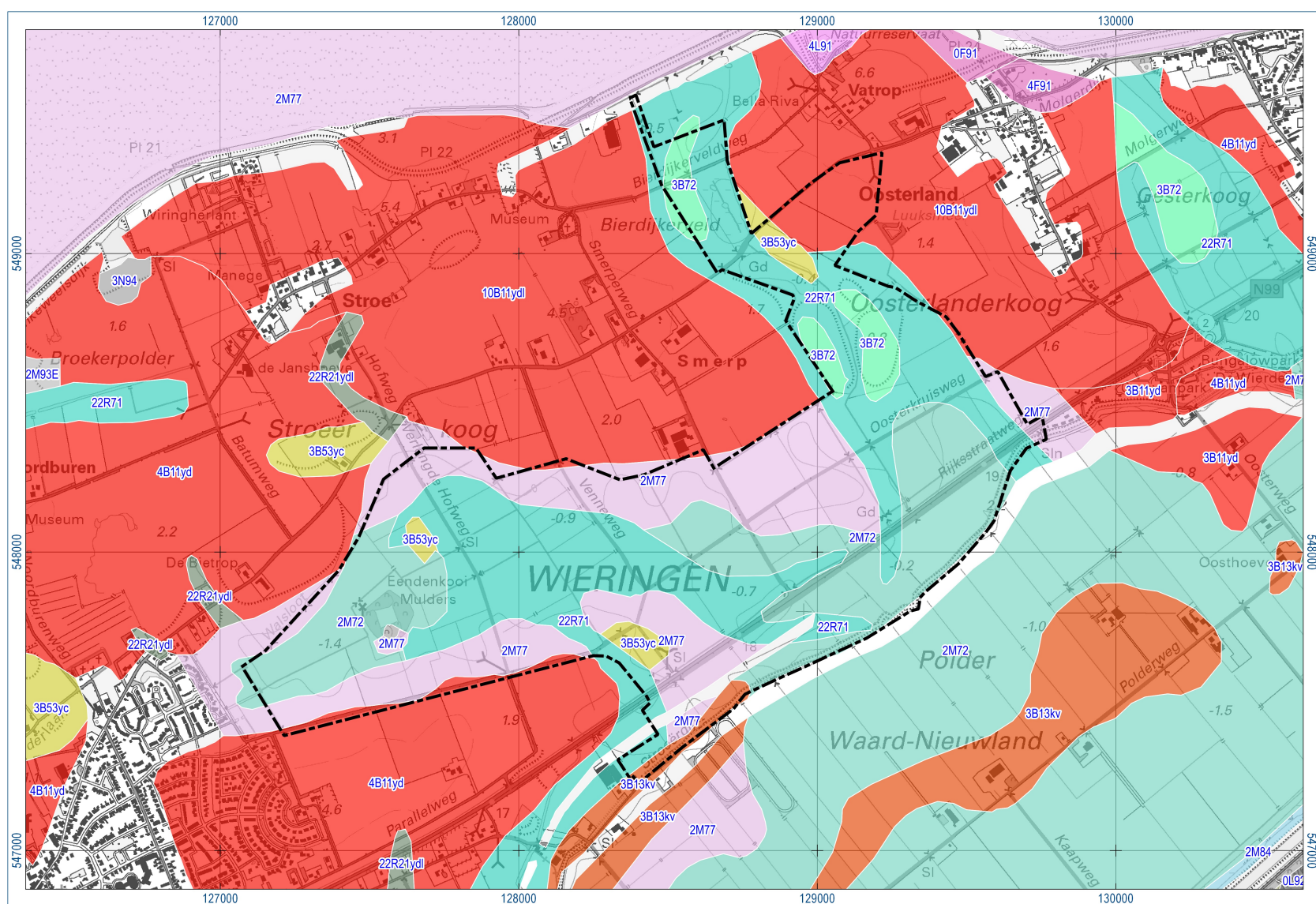
Figuur 1. Ligging van het plangebied (zwart), de watergangen (lichtblauw) en de ARCHIS3-vondsten (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Beoogde ingrepen in het plangebied.

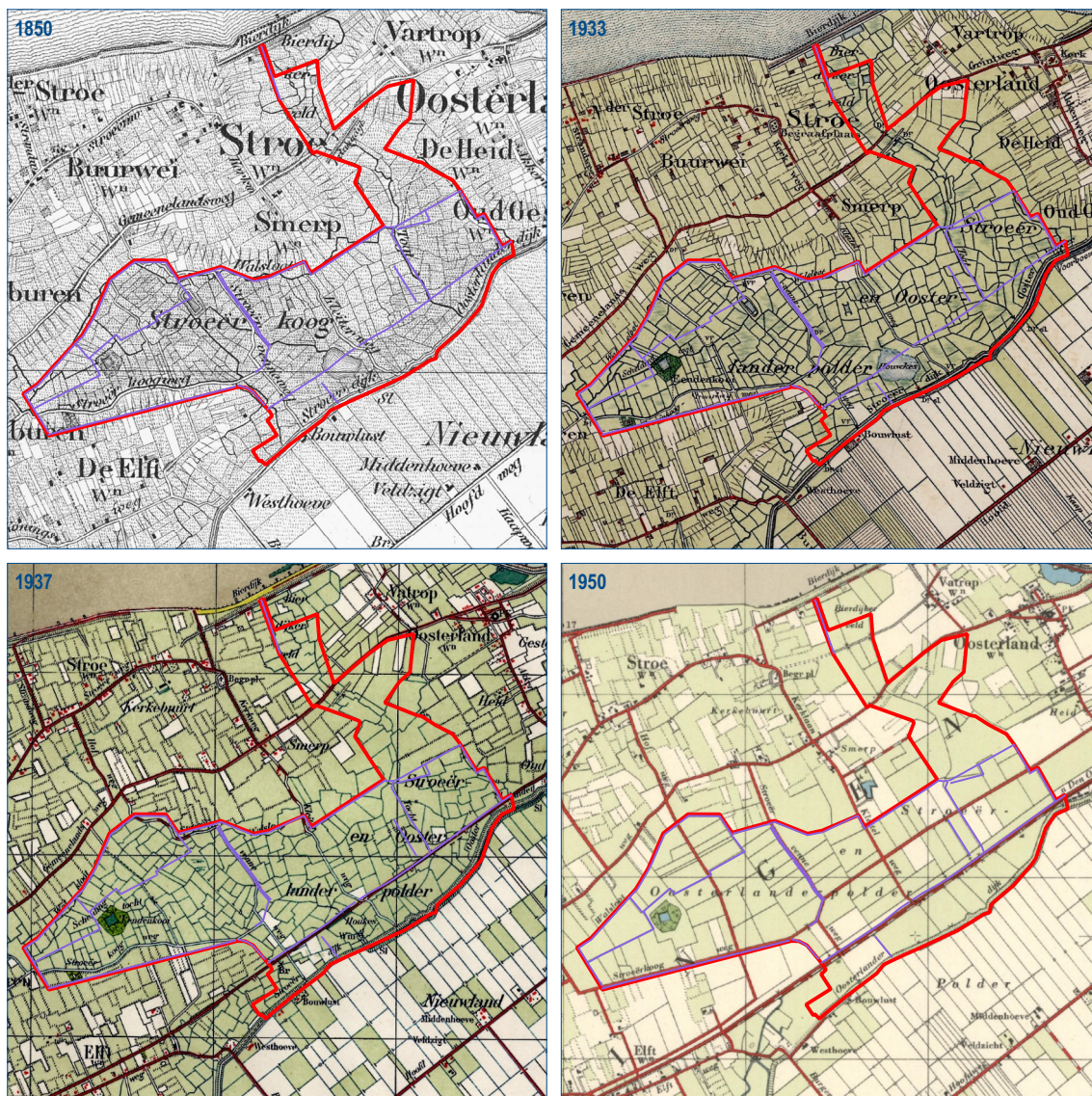
Figuur 3. Paleogeografische ontwikkeling van de omgeving van het plangebied (Vos & De Vries 2013: Op 06-11-2014 gedownload van www.archeologiein nederland.nl).

Figuur 4. Het plangebied geprojecteerd op uitsneden van de geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 (boven) en de bodemkaart 1:50.000 (onder).
(Voor duiding van de eenheden zie tabel 2 en 3 in de tekst)

Figuur 5. Globale ligging van het plangebied op de kaart van 'Noord-Holland en Friesland' van Christiaan 's Grooten (uit 1573).

Figuur 6. Ligging van het plangebied op diverse topografische kaarten (bron: www.topotijdreis.nl).